

Od łodzika do amonita — wystawa głowonogów na Wydziale Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej

W ramach Śląskiej Nocy Naukowców w dniu 25 września 2009 r. na Wydziale Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej w Gliwicach została otwarta wystawa czasowa prezentująca skamieniałości wybranych grup wymarłych głowonogów z kolekcji Muzeum Geologii Złóż w Gliwicach. Dotychczas organizowane ekspozycje czasowe obejmowały głównie zbiory mineralogiczne, m.in. pegmatyty ze Strzegomia oraz granaty i agaty z różnych stron świata. Jedyną wyjątkową stała się wystawa unikalnych jurajskich skamieniałości z Solnhofen i dewońskich z Bundenbach.

Skamieniałości głowonogów stanowią największą (obok małżów i ślimaków), liczącą około 1000 okazów, kolekcję paleontologiczną, zgromadzoną w Muzeum Geologii Złóż. Większość okazów pochodzi z historycznych, przedwojennych kolekcji. Reprezentują one często nieistniejące już stanowiska w Polsce, Niemczech, Francji, Austrii i Bośni. Kolekcja, przechowywana w magazynach muzeum, nie była dotąd wystawiana. Okazy w różnym stanie zachowania często nie posiadały metryk bądź zachowane metryki były nieczytelne lub uszkodzone.

Ograniczona powierzchnia wystawiennicza wymusiła selekcję okazów. Wybór padł na okazy najbardziej interesujące, najlepiej zachowane i obrazujące różnorodność głowonogów. W dwóch gablotach wyeksponowane zostały głowonogi, należące do podgromady Nautiloidea (łodziki) i Ammonoidea (amonitowate). Najliczniej reprezentowane są amonity właściwe, oprócz nich ekspozycja obejmuje łodziki, ortocerasy, goniatyty, klymenie, ceratyty, fyllocerasy i lytocerasy.

Wśród łodzиковatych znajdują się okazy z rodzaju *Nautilus* z Niemiec i Czech, ortocerasy z utworów dewońskich z Maroka i triasowych z Bośni (odsłonięcia utworów wapienia muszlowego w Hali Luci) oraz duży, o średnicy ponad 20 cm, przedstawiciel rodzaju *Eutreporceras*.

Przedstawiciele sześciu prezentowanych rzędów amonitowatych stanowią najliczniejszy na wystawie zbiór skamieniałości. Wśród goniatyty i klymenii zwracają uwagę okazy z rodzajów *Cosmoclymenia* i *Goniclymenia* z utworów dewońskich Dzikowca w Sudetach i Gałęzic w Górach Świętokrzyskich oraz *Glyphioceras* z Czech (karbon). Liczne w kolekcji muzealnej ceratyty są reprezentowane przez rodzaje *Ceratites*, *Ptychites*, *Cladiscites* i *Gymnites* z niemieckich odsłoneń wapienia muszlowego w Badenii-Wirtembergii, Saksonii-Anhalt, a także z okolic Salzburga (Austria) i Sarajewa (Bośnia). Okazy ceratyty są bardzo dobrze zachowane, a na ośrodkach wyraźnie widać przebieg linii łobowej.

Ostatecznie na wystawie znalazły się okazy należące m.in. do powszechnie znanego i często w Polsce spotykanego rodzaju *Macrocephalites* z obszaru Jury Krakowsko-Częstochowskiej (w tym kilka dużych, liczących

Ryc. 1. Wystawa *Od łodzika do amonita* na Wydziale Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej. Fot. I. Machłajewska

około 30 cm średnicy, skamieniałości z utworów keloweju z Balina) oraz lokalizacji niemieckich, a także *Harpoceras* ze stanowisk we Francji, Anglii, Niemczech i Argentynie, *Aspidoceras*, *Amaltheus*, *Placentoceras*, *Morissiceras*, *Oppelia*, *Leioceras*, *Agassiceras*, *Parkinsonia*, *Euaspidoceras* i *Reineckeia*. Wiele z okazów jest spirytyzowanych, niektóre posiadają częściowo widoczną linię łobową oraz historyczne opisy.

W grupie lytocerasów zostały zaprezentowane skamieniałości z rodzajów *Baculites* (USA, Dakota), *Turrilites* (Opolszczyzna) oraz *Crioceras* (Niemcy, Saksonia). Wśród fyllocerasów na wystawie można obejrzeć okazy z rodzaju *Phylloceras* z Włoch i Niemiec.

Zaprezentowano również część okazów zachowanych fragmentarycznie. Posłużyły one do pokazania elementów budowy, ważnych dla identyfikacji amonitowatych i łodzиковatych: linii łobowych, żeberk oraz guzków. Inne ekspozyty uwiadcniają przekroje zwojów — niektóre wypełnione osadem, inne puste bądź wtórnie wypełnione kryształami kalcytu. Przekroje poprzeczne pokazują podział muszli na komory powietrzne i mieszkalne łodzиковatych i amonitowatych. Jednym z ciekawszych i radszych okazów jest przekrój poprzeczny amonita z rodzaju *Macrocephalites* z doskonale zachowanym pępkiem.

Wystawie towarzyszy poster prezentujący systematykę głowonogów przybliżający ich budowę, rozwój linii łobowej oraz zasięgi stratygraficzne wybranych grup. Dodatkowo wszystkie przedstawione na wystawie rzędy opatrzone są dodatkowymi tabliczkami z dokładniejszą informacją.

Ekspozycja ma duże znaczenie dydaktyczne, przybliża trudną tematykę podstaw klasyfikacji i budowy głowonogów. Otwarcie wystawy towarzyszyły dodatkowe atrakcje Śląskiej Nocy Naukowców, w tym konkurs geologiczny, wykonywanie odlewów gipsowych skamieniałości, makroskopowe oznaczanie minerałów i skał oraz prezentacje związane z historią Muzeum Geologii Złóż na Wydziale Górnictwa i Geologii.

Marta Drogoś-Ligenza, Iwona Machłajewska
& Ewa Krzeszowska
Zobacz serwis fotograficzny na str. 87

***Od łodzika do amonita* — wystawa głowonogów
na Wydziale Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej (patrz str. 24)**

Ryc. 2. *Cleoniceras*, kreda, Madagaskar. Wszystkie fot. I. Machlajewska

Ryc. 3. Muszla współczesnego łodzika *Nautilus scrobiculatus*, Ocean Spokojny

Ryc. 4. *Eutrephoceras*, kreda (paleocen?), lokalizacja nieznana

Ryc. 5. *Nautilus* sp., trias, lokalizacja nieznana

Ryc. 6. *Harpoceras*, jura, Argentyna

Ryc. 7. *Macrocephalites*, jura, Chrzanów